

ISSN: 2181-1040
DOI: 10.26739/2181-1040
tadqiqot.uz/renaissance

JCAR

**JOURNAL OF CENTRAL
ASIAN RENAISSANCE**

VOLUME 2 |
ISSUE 2

2021

МАРКАЗИЙ ОСИЁ РЕНЕССАНСИ ЖУРНАЛИ

ЖИЛД 2, СОН 2

ЖУРНАЛ РЕНЕССАНСА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

ТОМ 2, НОМЕР 2

JOURNAL OF CENTRAL ASIAN RENAISSANCE

VOLUME 2, ISSUE 2

МАРКАЗИЙ ОСИЁ РЕНЕСАНСИ ЖУРНАЛИ

№2 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-1040-2021-2>

Бош муҳаррир:

МАДАЕВА ШАҲНОЗА ОМОНУЛЛАЕВНА
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:

ЮСУПОВА ДИЛДОРА ДИЛШАТОВНА
фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD),
Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги
университети доценти

Бош муҳаррир ўринбосари:

ХОЖИЕВ ТУНИС НУРКОСИМОВИЧ
фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD),
Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети

МАРКАЗИЙ ОСИЁ РЕНЕСАНСИ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ВА ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ ЖУРНАЛИ ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ

ҲАКИМОВ АКБАР АБДУЛЛАЕВИЧ
Ўзбекистон Фанлар академияси,
Ўзбекистон Бадиий академияси академиги,
Санъатшунослик фанлари доктори,
профессор (Ўзбекистон)

МАРИАННА КАМП РУТЦ
Индиана университети
ЕвроОсиё тадқиқотлари маркази
профессори, тарих фанлари доктори (АҚШ)

ЖЎРАЕВ НАРЗУЛЛА ҚОСИМОВИЧ
Ўзбекистон Давлат Жаҳон тиллар
университети профессори,
сиёсий фанлар доктори (Ўзбекистон)

МАХМУДОВА ГУЛИ ТИЛАБОВНА
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети
қошидаги "Фалсафа" илмий
марказ раҳбари (Ўзбекистон)

ИСЛОМОВ ЗОҲИДЖОН МАҲМУДОВИЧ
Ўзбекистон Халқаро ислом академияси
илмий ва инновация ишлар бўйича проректори,
филология фанлари доктори, профессор (Ўзбекистон)

КЛЭР РООСИЕН
Йел университети Славян тиллари
ва адабиётлари кафедраси PhD доктори (АҚШ)

АНТонио Алонсо Маркос
Сан Пабло номидаги СЕУ
университети профессори (Испания)

ШИРИНОВА РАИМА ҲАКИМОВНА
Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон
Миллий университети халқаро ишлар
бўйича проректори, филология фанлари
доктори, профессор (Ўзбекистон)

КАРИМОВ ЭЛЁР ЭРИКОВИЧ
Хофстра университети профессори,
тарих фанлари доктори (АҚШ)

ГАБИТОВ ТУРСУН ҲАФИЗОВИЧ
Ал Форобий номидаги Қозоғистон
Миллий университети профессори,
фалсафа фанлари доктори (Қозоғистон)

ХОЛМЎМИНОВ ЖАЪФАР МУҲАММАДИЕВИЧ
Тошкент давлат шарқшунослик университети доценти,
фалсафа фанлари доктори (Ўзбекистон Республикаси)

МИРЗАҲМЕДОВ АБДИРАШИД МАМАСИДИКОВИЧ
Наманган муҳандислик-технология институти
доценти, фалсафа фанлари доктори (Ўзбекистон)

МАҲКАМОВА НОДИРА РАҲМОНОВНА
Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги
Тошкент ахборот технологиялари университети
профессори, тарих фанлари доктори (Ўзбекистон)

САФАРОВА НИГОРА ОЛИМОВНА
Навой давлат педагогика институти
Ижтимоий фанлар кафедраси мудири,
фалсафа фанлари доктори (Ўзбекистон)

ХИДИРОВА НАРГИЗА ЎРИНОВНА
ЎзР ФА Тарих институти
катта илмий ходими, тарих фанлари
номзоди (Ўзбекистон)

КАРИМОВ РАҲМАТ РАҲМАНОВИЧ
Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон
Миллий университети проф.в.б.,
фалсафа фанлари номзоди (Ўзбекистон)

КАЛОНОВ КОМИЛ КУЛАҲМАТОВИЧ
Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон
Миллий университети профессори,
социология фанлари номзоди (Ўзбекистон)

ТОШОВ ХУРШИД ИЛХОМОВИЧ
Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон
Миллий университети доценти, PhD
(Ўзбекистон)

ШУКУРОВ АКМАЛ ШАРОФОВИЧ
Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий
университети таянч докторанти (Ўзбекистон)

БЕКБАЕВ РАУФ РУСТАМОВИЧ
Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий
университети ўқитувчиси (Ўзбекистон)

Дизайн-саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

КОНТАКТ РЕДАКЦИЙ ЖУРНАЛОВ. WWW.TADQIQOT.UZ
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

EDITORIAL STAFF OF THE JOURNALS OF WWW.TADQIQOT.UZ
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Главный редактор:

МАДАЕВА ШАХНОЗА ОМОНУЛЛАЕВНА
доктор философских наук, профессор,
Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Заместитель главного редактора:

ЮСУПОВА ДИЛЬДОРА ДИЛЬШАТОВНА
доктор философии (PhD), по философским наукам, доцент
Университета Общественной безопасности Республики
Узбекистан

Заместитель главного редактора:

ХОДЖИЕВ ТУНИС НУРКОСИМОВИЧ
доктор философских наук (PhD), Национальный
университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКОГО И СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОГО ЖУРНАЛА РЕНЕССАНСА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

ХАКИМОВ АКБАР АБДУЛЛАЕВИЧ
Академия наук Республики Узбекистан, академик
Академии художеств Узбекистана, доктор
искусствоведения, профессор (Узбекистан)

МАРИАННА КАМП РУТЦ
доктор исторических наук, профессор
Центра евразийских исследований
Университета Индианы (США)

ДЖУРАЕВ НАРЗУЛЛА КАСЫМОВИЧ
профессор Узбекского государственного
университета мировых языков, доктор
политологических наук (Узбекистан)

МАХМУДОВА ГУЛИ ТИЛАБОВНА
доктор философских наук, профессор,
Руководитель исследовательского центра
«Философия» Национального университета
Узбекистана (Узбекистан)

ИСЛАМОВ ЗОХИДЖОН МАХМУДОВИЧ
Проректор по науке и инновациям
Международной исламской академии Узбекистана,
доктор филологических наук, профессор
(Узбекистан)

КЛЭР РООСИЕН
доктор философии, кафедра славянских
языков и литературы, Йельский университет (США)

АНТонио АЛОНСО МАРКОС
профессор Университета СЕУ
имени Сан-Пабло (Испания)

ШИРИНОВА РАИМА ХАКИМОВНА
Проректор по международной деятельности
Национального университета Узбекистана имени
Мирзо Улугбека, доктор филологических наук,
профессор (Узбекистан)

КАРИМОВ ЭЛЬЁР ЭРИКОВИЧ
профессор Университета Хофстра,
доктор исторических наук (США)

ГАБИТОВ ТУРСУН ХАФИЗОВИЧ
доктор философских наук, профессор
Национальный университет Казахстана
им. Аль-Фароби (Казахстан)

ХОЛМУМИНОВ ЖАЪФАР МУХАММАДИЕВИЧ
доцент Ташкентского государственного университета
востоковедения, доктор философских наук (Узбекистан)

МИРЗАХМЕДОВ АБДИРАШИД МАМАСИДИКОВИЧ
Доцент Наманганского инженерно-технологического
института, доктор философских наук (Узбекистан)

МАХКАМОВА НАДИРА РАХМАНОВНА
профессор Ташкентского университета информационных
технологий имени Мухаммада аль-Хорезми, доктор
исторических наук (Узбекистан)

САФАРОВА НИГОРА ОЛИМОВНА
Заведующая кафедрой социальных наук, доктор
философских наук, Навоийский государственный
педагогический институт (Узбекистан)

ХИДИРОВА НАРГИЗА УРИНОВНА
Старший научный сотрудник Института истории
Академии наук Республики Узбекистан, кандидат
исторических наук (Узбекистан)

КАРИМОВ РАХМАТ РАХМАНОВИЧ
Доцент Национального университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека,
кандидат философских наук (Узбекистан)

КАЛОНОВ КОМИЛ КУЛАХМАТОВИЧ
Профессор Национального университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека, кандидат
социологических наук (Узбекистан)

ТОШОВ ХУРШИД ИЛЬХОМОВИЧ
Доцент Национального университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека, PhD (Узбекистан)

ШУКУРОВ АКМАЛ ШАРОФОВИЧ
Докторант Национального университета
Узбекистана (Узбекистан)

БЕКБАЕВ РАУФ РУСТАМОВИЧ
преподаватель Национального университета
Узбекистана (Узбекистан)

Дизайн-верстка: Хуршид Мирзахмедов

КОНТАКТ РЕДАКЦИЙ ЖУРНАЛОВ. WWW.TADQIQOT.UZ
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

EDITORIAL STAFF OF THE JOURNALS OF WWW.TADQIQOT.UZ
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Chief Editor:

MADAeva SHAKHNOZA OMONULLAEVNA
Doctor of Philosophy, Professor,
The National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Deputy Chief Editor:

YUSUPOVA DILDORA DILSHATOVNA
Doctor of Philosophy (PhD), in Philosophical Sciences,
Associate Professor of the University of Public Security
of the Republic of Uzbekistan

Deputy Chief Editor:

KHODZHIEV TUNIS NURKOSIMOVICH
Doctor of Philosophy (PhD), National University
of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD OF THE SCIENTIFIC-THEORETICAL AND SOCIO-PHILOSOPHICAL JOURNAL OF CENTRAL ASIAN RENAISSANCE

KHAKIMOV AKBAR ABDULLAEVICH
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan,
Academician of the Academy of Arts of Uzbekistan,
Doctor of Arts, Professor (Uzbekistan)

MARIANNE KAMP RUTZ
Doctor of History, Professor at the Center for
Eurasian Studies, Indiana University (USA)

DZHURAEV NARZULLA KASIMOVICH
Professor of the Uzbek State University of World
Languages, Doctor of Political Science (Uzbekistan)

MAKHMUDOVA GULI TILABOVNA
Doctor of Philosophy, Professor, Head of the
Research Center "Philosophy" of the National
University of Uzbekistan (Uzbekistan)

ISLAMOV ZOHIJON MAKHMUDOVICH
Vice-rector for science and innovations of the
International Islamic Academy of Uzbekistan, doctor
of philological sciences, professor. (Uzbekistan)

CLAIRE ROOSIEN
Ph.D., Department of Slavic Languages
and Literature, Yale University (USA)

ANTONIO ALONSO MARCOS
Professor at the University of CEU
named after San Pablo (Spain)

SHIRINOVA RAIMA KHAKIMOVNA
Vice-Rector for International Affairs of the National
University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek,
Doctor of Philology, Professor (Republic of Uzbekistan)

KARIMOV ELYOR ERIKOVICH
Professor at Hofstra University, doctor
of historical sciences (USA)

GABITOV TURSUN KHAFAZOVICH
Doctor of Philosophy, Professor of
National University of Kazakhstan named
after Al-Farabi (Kazakhstan)

IBODULLAEVA SHOIRA
Master student of the International Islamic
Academy of Uzbekistan (Uzbekistan)

KHOLMUMINOV JAFAR MUHAMMADIEVICH
Associate Professor of the Tashkent State
University of Oriental Studies, Doctor of
Philosophical Sciences (Uzbekistan)

MIRZAKHMEDOV ABDIRASHID MAMASIDIKOVICH
Associate professor of Namangan Institute of engineering
and technology, Doctor of Science (Uzbekistan)

MAKHKAMOVA NADIRA RAKHMANOVNA
Professor of the Tashkent University of Informational
Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi,
Doctor of Historical Sciences (Uzbekistan)

SAFAROVA NIGORA OLIMOVNA
Head of the Department of Social Sciences,
Doctor of Philosophy, Navoi State Pedagogical
Institute (Uzbekistan)

KHIDIROVA NARGIZA URINOVNA
Senior Researcher at the Institute of History of
the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan,
Candidate of Historical Sciences (Uzbekistan).

KARIMOV RAKHMAT RAKHMANOVICH
Associate Professor of the National
University of Uzbekistan named
after Mirzo Ulugbek, Candidate of
Philosophy (Uzbekistan)

KALONOV KOMIL KULAKHMATOVICH
Professor of the National University of
Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek,
candidate of sociological sciences (Uzbekistan).

TOSHOV KHURSHID ILKHOMOVICH
Associate Professor of the National
University of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek, PhD (Uzbekistan)

SHUKUROV AKMAL SHAROFVICH
Doctoral student of the National
University of Uzbekistan (Uzbekistan)

BEKBAEV RAUF RUSTAMOVICH
Lecturer at the National University
Uzbekistan (Uzbekistan)

Design-pagemaker: Khurshid Mirzakhmedov

КОНТАКТ РЕДАКЦИЙ ЖУРНАЛОВ. WWW.TADQIQOT.UZ

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

EDITORIAL STAFF OF THE JOURNALS OF WWW.TADQIQOT.UZ

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

1. Холмўминов Жаъфар Муҳаммадиевич ТАСАВВУФНИ ШАКЛЛАНТИРГАН МАНБАЛАР МУАММОСИ ҚИЁСИЙ ТАСАВВУФШУНОСЛИК ТАҲЛИЛИДА.....	7
2. Гойибназаров Шухрат Гойибназарович ИСЛАМ ОТВЕРГАЕТ ТЕРРОР: ИСТОКИ, ФАКТОРЫ И ИСТОЧНИКИ.....	18
3. Назарова Шаҳноза Ибадуллаевна ЖАДИД ШЕЪРИЯТИДА НАВОИЙ АНЪАНАЛАРИ.....	26
4. Исақова Замирахон Рухитдиновна ИСҲОҚХОН ИБРАТНИНГ “МЕЗОН УЗ-ЗАМОН” АСАРИНИНГ ЯНГИЛАНАЁТГАН ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДАГИ АҲАМИЯТИ.....	37
5. Базарбаева Гулжахан Муратбаевна ҚОРАҚАЛПОҚ ХАЛҚ ДОСТОНИ «ҚИРҚ ҚИЗ»ДА ҚАХРАМОНЛИК ОБРАЗИНИНГ ТАРИХИЙ-ФАЛСАФИЙ ЖИҲАТДАН ЁРИТИЛИШИ.....	49
6. Каримов Раҳмат Раҳманович, Бекбаев Рауф Рустамович РЕНЕ ГЕНОН И АНАНДА КУМАРАСВАМИ: ОПЫТ ФИЛОСОФСКОЙ РЕФЛЕКСИИ В КОНТЕКСТЕ ПОИСКА ПУТЕЙ СИНТЕЗА ВОСТОКА И ЗАПАДА.....	61
7. Одинаева Зебинисо Иброхимовна ЖАДИД МИЛЛИЙ ДЕМОКРАТИК ТАЪЛИМОТИДА ЎЗБЕК ХАЛҚИ ИДЕНТИКЛИГИ ВА АКЦИОЛОГИК ТАМОЙИЛЛАРНИНГ СИНТЕЗЛАШУВИ ҚОНУНИЯТЛАРИ ИФОДАСИ.....	69
8. Amirov Azamat Odil ugli PHILOSOPHICAL AND CONCEPTUAL FEATURES OF UZBEKISTAN IN THE DEVELOPMENT OF THE MODERN HISTORY OF PHILOSOPHY.....	78
9. Джураева Нигора Авазовна МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ УЗБЕКИСТАНА В КОНТЕКСТЕ РАССМОТРЕНИЯ ПАРАДИГМЫ ЦИВИЛИЗАЦИЙ.....	86
10. Хуррамов Хайитмурод Бобокул ўғли ҲИНД-ЭРОНИЙЛАР МУАММОСИ ТАРИХШУНОСЛИГИГА ДОИР МУЛОҲАЗАЛАР (БАКТРИЯ-МАРҒИЁНА АРХЕОЛОГИК МАЖМУАСИ МИСОЛИДА).....	95

МАРКАЗИЙ ОСИЁ РЕНЕССАНСИ ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ РЕНЕССАНСА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

JOURNAL OF CENTRAL ASIAN RENAISSANCE

Назарова Шахноза Ибадуллаевна

филология фанлари бўйича фалсафа доктори
ЎзР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти
E-mail: nazarxonova@mail.ru

ЖАДИД ШЕЪРИЯТИДА НАВОИЙ АНЪАНАЛАРИ

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6072181>

АННОТАЦИЯ

XIX асрнинг охири ва XX асрнинг биринчи чорагида юз берган миллий уйғониш даври XVIII асрда Европада кенг кулоч ёйган маърифатчилик ҳаракатига ўхшаш бўлса-да, биз уни бевосита Европадаги турли сиёсий ўзгаришлар таъсирида юзага келди дея олмаймиз. У мумтоз адабиётга, кўп жиҳатдан Навоий анъаналарига боғланган Маърифатпарварлик адабиёти, сўнг миллий уйғониш кайфиятидаги татар, турк, озар адабиёти таъсирида шаклланди. Айни жиҳатига кўра жадидчилик ўз маънавий илдизларига эга эди.

Ушбу мақолада биз ўзбек миллий уйғониш даври адабиётининг шаклланиш омиллари, ички даврий бўлинишлари, авлодлар занжири ҳақида 1914-1922 йилларда Тошкентда нашр этилган тошбосма ҳамда босма нашрлар қиёси орқали жавоб берамиз. Маърифатпарварлик, тараққийпарварлик ва янги давр ўзбек шеъриятида девончилик анъаналарининг давом этиши, Навоийга издошлик масаласи, давр танқидчилигининг Навоий меросига муносабати таҳлилга тортилади. Фитрат асос солган “Чигатой гурунги” ташкилотининг бош ғояси Темура ва Навоий сиймосини тиклаш бўлганлиги тўғрисидаги ўз хулосаларимизни баён этамиз.

Калит сўзлар: мумтоз адабиёт, жадидчилик, маърифатпарварлик, тараққийпарварлик, янги давр ўзбек шеърияти, девон, адабий ворилик.

Назарова Шахноза Ибадуллаевна

доктор философии по филологическим наукам
Институт узбекского языка, литературы и фольклора
Академии наук Республики Узбекистан
E-mail: nazarxonova@mail.ru

ТРАДИЦИИ НАВОИ В ДЖАДИДСКОЙ ПОЭЗИИ

АННОТАЦИЯ

Период национального возрождения в конце XIX и первой четверти XX века был похож на движение просвещения, которое процветало в Европе в XVIII веке. Несмотря на это, мы не можем сказать, что оно возникло непосредственно под влиянием различных политических изменений в Европе. Данный период сформировался под влиянием литературы Просвещения, татарской, турецкой, азербайджанской литературы в духе национального пробуждения,

которое было связано с классической литературой и традициями Навои. В этом отношении джадидизм имел свои собственные духовные корни.

В статье автор отвечает на факторы формирования литературы узбекского национального возрождения, внутренние периодические подразделения, цепочку поколений, сравнивая литографии и печатные издания, опубликованные в Ташкенте в 1914-1922 годах. Анализируются ход продолжения традиций девона в эпоху Просвещения, период развития и узбекская поэзия нового периода, проблема следования Навои, отношение критиков того периода к наследию Навои. Автор делает заключение о том, что основной идеей организации «Чигатай Гурунги», основанной Фитратом, было восстановление образа Темура и Навои.

Ключевые слова: классическая литература, джадидизм, Эпоха просвещения, национальное пробуждение, узбекская поэзия нового периода, диван, литературная преемственность.

Nazarova Shakhnoza Ibadullaevna

PhD in Philology

Institute of the Uzbek language, literature and folklore
of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

E-mail: nazarxonova@mail.ru

NAVA'S TRADITIONS IN JADID POETRY

ABSTRACT

The period of national revival at the end of the 19th and the first quarter of the 20th century was similar to the enlightenment movement that flourished in Europe in the 18th century. Despite this, we cannot say that it arose directly under the influence of various political changes in Europe. This period was formed under the influence of Enlightenment literature, Tatar, Turkish, Azerbaijani literature in the spirit of national awakening, which was associated with classical literature and traditions of Nava'i. In this respect, Jadidism had its own spiritual roots.

In the article, the author answers the factors of the formation of the literature of the Uzbek national revival, internal periodical divisions, the chain of generations, comparing lithographs and printed publications published in Tashkent in 1914-1922. The course of continuation of Diwan traditions in the age of Enlightenment, the period of development and Uzbek poetry of the new period, the problem of following Navoi, the attitude of critics of that period to the heritage of Nava'i are analyzed. The author concludes that the main idea of the organization "Chigatai Gurungi", founded by Fitrat, was to restore the image of Temur and Nava'i.

Key words: classical literature, Jadidism, the Age of Enlightenment, national awakening, Uzbek poetry of the new period, diwan, literary continuity.

Кириш. XIX асрнинг охири ва XX асрнинг биринчи чораги ўзбек адабиёти ва адабиётшунослиги тарихида энг чигал ва мурасасиз давр саналади. Бу даврда неча асрлик Мумтоз адабиёт ўз юксак мақомига етган, эндиликда адабиёт давр руҳи ва воқелигини акс эттириш, етарлича таъсир кучига эга бўлиш учун ҳам мазмунан, ҳам шаклан, ҳам мундарижавий жиҳатдан янгиланишга кечиктириб бўлмас зарурат сезар эди. Ўзгаришлар асносида мумтоз адабиётнинг янги адабиётга, халқнинг миллатга айлана бориш жараёнини қамраб олди. Бу вақтга қадар адабий даврлар асрлар силсиласи билан ўлчанса, эндиги ўтиш даври жуда тифиз вақт оралиғида содир бўлди. Мумтоз адабиёт маърифатпарварлик адабиётига, маърифатпарварлик бўлса жадид адабиётига сингиб кетди. Шеърий системалар, қофия тизимлари, шеърий шакллар, поэтик образлар маънодорлиги тинимсиз кенгайиб, торайиб, янгиланиб борди, янгиланишга сабаб бўлган инкор занжири ҳосил бўлди.

Энди адабиёт хонлиқлар чегарасида қолиб кетган адабий анъаналар қолипни ёриб чиқди, Туркистон генерал губернаторлиги ва Бухоро ҳамда Хивани қамраб олди.

Миллий уйғониш адабиётининг дастлабки босқичи – Маърифатпарварлик даври 1865-1905 йилларга тўғри келади, бу давр намоёнлари анъанавий мумтоз поэтик қолиплардан

узоқлаша олмади, аммо Жадид адабиёти оёққа туриши учун муҳим босқич бўлиб хизмат қилди.

Жадид адабиёти 1905-1929 йилларда пайдо бўлди, юксалди ва тугалланди (1926 йилда советлар жадидларга қарши кенг қўламда кураш бошлади ва 1929 йилдан зиёлиларни маънан фалаж қилиш ва жисмонан йўқ қилиш дастури ишга тушди). Аммо бу жараёнда мумтоз адабиёт анъаналаридан узоқлашмаслик, Навоий сиймосини қайта тиклаш жараёни давом этди. Гарчи бугунга қадар маърифатпарварлик ва тараққийпарварлик адабиётида мумтоз поэтика масалалари ўрганилган бўлсада, янги давр ўзбек шеърлятида адабий ворислик, хусусан, Навоийга муносабат масаласи алоҳида тадқиқ этилмаган.

Методлар ва методология. Мақолада қиёсий, аналитик, ижодий таҳлил методларидан фойдаланилди. Шунингдек, мавзу бўйича изланиш олиб борган олимларнинг тадқиқотлари ўрганилди.

Тадқиқот натижалари. Маърифатпарвар шоирлар ҳам, жадид шоирлар ҳам ягона миллий уйғониш даври вакиллари бўлса-да, уларни фарқлашга асос берадиган омиллар мавжуд. Гап тўла янгиланган ўзбек шеърлятида ҳақида кетар экан, дейлик Камий, Сўфизода, Таввалло ва Фитрат, Чўлпон, Боту, Элбекларни бир санокда санаб ўтиб кетолмаймиз. Ва биз миллий уйғониш даври илк босқичини Маърифатпарварлик даври адабиёти, тўла янгиланиш, тараққиёт ва айнан мана шу янги адабиётнинг тугатилиши даврини Жадид адабиёти дея номлашни истар эдик. Бу ўринда биз юқорида айтиб ўтган мумтоз адабиётнинг маърифатпарварлик адабиётига, маърифатпарварликнинг янги ўзбек адабиётига сингиб кетгани, ягона асосда ўзгаришлар содир бўлганини, албатта, назарда тутамиз. Демак, Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти икки катта даврга бўлинади:

1) маърифатпарварлик даври адабиёти (XIX аср охирлари);

2) жадид адабиёти (1905-1929):

а) тараққийпарварлик даври (яъни қоришиқ давр, мумтоз ва янги адабиёт ўртасидаги ўтиш даври – 1905-1917);

б) янги давр ўзбек адабиёти (1917-1929).

Маърифатпарварлик даври адабиёти янгиланиш даври адабиёти бўлса-да, унинг илк босқичида ҳали Хива, Бухоро, Қўқон адабий муҳити чегаралари мустаҳкам, анъанавийлик ва ворисликнинг таъсири ҳали ҳам кучли, натижада, услуби бир-бирига ўхшаш ижодкорлар авлоди етишиб чиққан эди. Самарқанд ва марказ сифатида Тошкентда ҳам адабий-маданий муҳит яратилганди. Девон адабиётида шеърлят асосий ўринни эгаллар, аруз ўз кучини сақлаб турган ва мумтоз поэтик жанрлар ҳамда шакллар фаол қўлланар, янги жанр сифатида биргина саёҳатнома пайдо бўлганди. Девон тузиш анъанасига қатъий амал қилинар (ғазал, рубоий, туюқ тарзида тартиблаш), салафларга татабулар ёзиш маҳорат мезони саналарди. Салафлар ўрнида аксаран Навоий, Жомий, Фузулий, Бедил, Мунис, Огаҳий, Ҳувайдо кадрларди. Ишқ мавзуси етакчилик қилар, диний-гасавуфий шеърлар кўплаб яратилар, ислом маърифати шеърлят орқали етказиб бериларди. Иккинчи томондан ҳажвиёт ривож топмоқда эди. Ижтимоий лирика илм кишиларининг ночор аҳволи, хуррият ва ислоҳ ҳақида сўзларди. Аммо унинг ифода услуби тўла янгиланмаган эди.

Хивада Комил Хоразмий, Муҳаммад Раҳимхон Феруз, Аҳмад Табибий, Муҳаммад Юсуф Баёний, Муҳаммад Юсуф Чокар, Аваз Ўтар каби маърифатпарвар ижодкорлар ўзларида ўзи мансуб давр ва муҳитни тўла акс эттирарди. Сарой адабий муҳитни бошқарар, мажмуа, тазкира ва баёзларга зўр бериларди. Бухорода Абдулқодир Савдо, Аҳмад Дониш, Жонмуҳаммад Жоний, Шамсиддин Шохин, Мирзо Саҳбо айни вазифани бажарар, Садриддин Айний ва Фитратлар учун замин ҳозирларди. Қўқон адабий муҳити Муқимий, Фурқат, Нисбатий, Муҳаййир, Муҳйи, Хўжахонхўжа Рожий, Дилшод Отин, Нодим Намангоний, Завқий, Ҳазиний, Анбар Отин, Ибрат каби кўплаб ижодлар етовида борарди. Қўқон маърифатпарварлари ҳам анъаналарга содиқликни сақлаган, анъанавий эпик қўламга яқин дostonлар (Умидий Ҳавоийнинг “Мактубчаи хон”, “Жангнома” каби) яратилаётган бўлса-да, мазмун ва шаклдаги илк янгиланиш айнан уларда кузатилади. Маълумки, давр нафаси ва

унинг таҳлили, ҳажвнинг кучая бориши бевосита Муқимий, Фурқат номи билан боғлиқ. Қўқон ва Тошкент адабий мактаблари ўртасидаги мулоқот кенгроқ йўлга қўйилган эди.

Самарқандда Сиддиқий Ажзий, Саидахмад Васлий, Очилдимурод Мирий; Тошкентда Алмай, Камий, Саидрасул Азизий, Мискин, Хислат; шунингдек, мутасаввиф шоирлардан Юсуф Сарёмий янги адабиётни йўргаклашга ҳозир эди. Айнан улар асос солган янги маърифатпарварлик йўналиши рус ва Ғарб адабиётидан таржималар қилишни бошлаб берди.

Энг муҳим жиҳат шундаки, Маърифатпарварлик адабиёти ва унинг адабий мактаблари салафлари каби Навоийни пир билар, бадиий юксакликнинг мезонини Навоий даҳосига қанчалар яқинлаша олганлари билан, боғлаган татабулари ва тартиб берган девонлари билан ўлчар, таржимаи ҳоллар битилганда “Алишер Навоийнинг кичик бир шогирди” дея бошланар эди. Бу авлодга мансуб шоир Муҳаййир ʼзади:

Ғар Муҳаййирнинг сўзи тутса Ажам мулкин, не тонг –
Ким, Навоий назм бобида анга устод эрур [1, б.32].

Маърифатпарварлар кутубхонасидаги асосий китоблар Навоий, Фузулий, Бедил девонлари бўлар, мадраса таълимида ҳам уларни ўрганишга кенг ўрин бериларди. Аммо улар Навоий меросига шакл нуқтаи назаридан кўпроқ эътибор бердиларки, бу камчилик жадид шеърияти вакиллари томонидан тўлдирилди.

Пўлотжон Қайюмов “Тазкираи Қайюмий” асарида Сўфизода(217; бу ўринда номлар тазкирада кўрсатилган тартиб рақами билан берилмоқда), Иброҳим Даврон (218), Ҳижрон (269), Мустағфар (270), Оразий (277), Фақирий (280), Мутриб (281), Тавалло (286), Хаёлий (287), Ахтарий (288), Гофил (289), Лутфий (291), Ниҳоний (296), Шокир Сулаймон (299) каби кўплаб шоирлар номини санаб ўтади ва уларга ўрни билан “фикрида буюк ўзгариш ҳосил этган тараққийпарварлар, жадид муаллимлар, жадидизм даврининг машҳур арбоблари”, дея тарифлар беради [2]. Бу тараққийпарвар жадид шоирлар Навоий ва Фузулийга татабулар боғлайди, шу билан бирга ҳунарсизлик, табақалар тафовути, ижтимоий-маиший муаммолар, аёллар масаласи, дин ва илм маърифати, маориф, энг муҳими, шеъриятни янгилаш масалаларига диққат қаратади. Бу шеъриятда ҳали дағаллик, тўла эстетик ҳодисага айланмаган жиҳатлар, Октябрь воқеаларидан кейин тушунчаларда янглишиш ва иккиланишлар бўртиб кўранади. Шу жиҳатдан мумтоз анъаналар тизимли давом эттирилган, дея олмаймиз. Ҳатто мумтоз поэтика қонуниятларидан бирдан узоқлашиш, маиший мавзуларга берилиш шеъриятнинг эстетик қимматини бир қадар туширган. Бу, албатта, янгиланаётган, янгилиниши керак бўлган тафаккур ва ҳаёт тарзи билан боғлиқ эди.

Шеърий асарларнинг китоб ҳолида нашр этилишида девон анъанасига риоя қилинар экан, шунинг баробарида бу асрий тартиб-қоидаларда ўзгаришлар юз берди. Шунингдек, баёзчилик ҳам янги босқичда давом этдики, уларнинг мавзу йўналиши бутунлай янги эди. Бу ўринда адабиётшунос Ҳ.Болтабоевнинг куйидаги фикрларини келтиришимиз ўринли: “XX аср бошлари ўзбек адабиётшунослиги жаҳон адабиётшунослиги андозаларидан озиклангунга қадар мумтоз адабиёт анъаналарининг вориси сифатида шаклланди. Тазкирачилик бу даврда мазмунан бойиб, таркиб жиҳатдан ранг-баранглашди ва нафақат адабий танқиднинг, балки умумий адабиётшуносликнинг фаол соҳасига айланди. Унинг тарихий тараққиёти натижасида поэтик антология (баёз) ва хрестоматия (мажмуа) лар яратиш сари қадам қўйилди” [3, б.30]. Айтиш мумкинки, XX аср бошлари ўзбек адабиётида тазкирачиликнинг бойиши, баёзу мажмуаларнинг яратилиши ва айни пайтда уларнинг янгилиниши натижасида янги шакл ҳамда мазмунга эга шеърий тўпламлар пайдо бўлди.

Ўшандай шеър мажмуаларидан бири – “Миллий ашъори Таржимон” бўлиб, китобга шоир, таржимон Баҳромбек Давлатшоев ноширлик, муҳаррирлик қилган [4]. Мажмуага “Миллий ашъори Таржимон” дур бу! Миллат ўғли армуғондур бу!” сўзлари эпиграф қилиб берилган. Таржимон “Ҳурматли ўқувчилар!” сарлавҳали сўзбошида “ғафлат, жаҳолат чуқурига чуқур ботдикми, бошқа шоирлар каби миллий шеърлар ёзиш билан шуғулланмас, уларни миллат учун лозим ва лобидлигини хаёлга ҳам келтирмас эдим... шунинг учун ўтмиш шоирларига тақлид қилиб, улар каби маъшуқаларнинг нозик қадрларидан ёзиб юрган” дим дея иқрор келтиради. Шунингдек, унинг “Эмди ҳамдлар ўлсунки, 1905 милодий санасидан буён

муслмонлар ўртасина бир хис иштибоҳ асари кўрунуб, бул сабабли матбуот иши илгари бордиғи кўрунмоқда ва адабиёт миллиямиз доира тарикига кирмоқдадур... Бул ўртада менида миллият томирим ҳаракатга келиб, миллий шеърлар ёзмоқға ва Ватан азизим ўлан туркистонли ўз диндошлар ғафлатиндан ва ибратсизликлариндан ва бир неча камчилик ва келишсиз ишлариндан баҳс этмоқға мажбур этди” каби изоҳлари давр шеъриятидаги янгиланишлар сабаблари, вақт нуқтаи назаридан ўзгаришлар чегарасини аниқлаб олишга имкон беради. Хулоса қилиш мумкин, 1905 йилдан миллий кайфият ўзгарган, тараққийпарварлик ғоялари матбуот ва адабиётда акс эта бошлаган, ҳар бир шоир миллат учун ўзини ҳозирлаган, миллий шеърлар миллий уйғониш ва тикланиш учун енгиб бўлмас заруратга айланган. Таржимон қофия, вазн, маъни-мазмундаги айрим камчиликлар учун ўз ўқувчиларидан узр сўрайдики, бу ҳолат ҳам ўтиш даври шеъриятига хос бўлиб, мумтоз адабиёт қонуниятларининг бузила бориши ва янги адабиётнинг тажрибалар эвазига майдонга келаётганини акс эттиради. Мажмуа басмала, ҳамд, наът, Меърж тарифи, сўнг таржимоннинг илм-маърифатга чорловчи ғазаллари ҳамда Бедил байтларининг туркийдаги муаллиф шарҳлари кетма-кетлигида тартибланган. Шеъринг қисмлар аввалида, анъанавий эпик дostonчиликда бўлгани каби, икки-уч жумла насрий изоҳ берилади. Масалан, “Миллатга ойна тутиш учун ёзилган шеър” ёки “Ўтмиш шоирлардек фалақдан шикоят тарзида ёзилган бўлса ҳам, фалокат чуқурларина итарғучи жаҳолат, ғафлат, нодонликдан шикоят асли” каби. Бу “Хамса” таркибидаги беш дoston матн структурасига хос жиҳат. Навий дostonларида бир тасвир, бир воқеликдан иккинчи бир тасвир, иккинчи бир воқеликка ўтаётганда икки-уч жумладан иборат насрий шарҳ бериб ўтилади. Муаллиф янги мақсад, янги шакл излашга интилади, аммо Навоийга хос бўлган назмий қисмларга насрий парчаларда изоҳ бериш тартибига амал қилади.

Шундай тўпламлардан яна бири – “Миллий шеърлар мажмуаси ёхуд адаби дин” бўлиб, 1912 йил (1330 х.) босилган (китобда матбаа номи йўқ), мусахҳиҳ ва ношири дея Мунавварқори Абдурашидхон кўрсатилган [5]. Тошбосма асарлар каталогига рисоланинг бошланғич мактабларда Туркистон муаллимлари томонидан дарс жадвалига киритилгани хабар қилинади [6, б.47]. Мажмуа миллати исломиянинг ҳозирги аҳволини маъюслик билан тасвирлайди. Унга “Ўқиғувчи бир бола тилидан” (Ё раб, манга илми писанд эт), “Мактабга муҳаббатли бола” каби ғазаллар, “Миллати исломиянинг аҳвол ҳозири” номли таржеъбанд; муножот ва бошқа шеъринг намуналар киритилган бўлиб, шеърлар арузнинг қайси баҳрида ёзилгани кўрсатиб борилади. Шеъринг намуналарда тўла янгиланган жадидчилик ғоялари бўртиб намоён бўлмайди. Тўпловчи миллий шеърлар деганда диний-маърифий, таълимий шеърларни назарда тутган. Муаллиф арузни тушунтиришдаги анъанавий дарс усулидан фойдаланади. Гарчи ғазал, таржеъбанд, муножотлар берилган бўлса-да, жанрлар анъанавий кетма-кетликда эмас. Бу девон тартиби ўзгаришга учрай бошлаганини англатади. Шунинг баробарида ўзбек мумтоз адабиётига, хусусан, Навоий мактабига янгича муносабат шаклланиб келаётганидан дарак беради.

“Сабзасор” тўплами ҳам давр шеърияти манзарасини аён чизиб бера олади [7]. Баёздан, асосан, маърифатпарварлик руҳидаги шеърлар ўрин олган. Баёзнинг унвон варағида тўпловчи ва ношир Мунавварқорининг “Садои Туркистон” жаридасина шеърлар ёзиб тургон ёш шоирларимизнинг дарун дилларидан чиқаруб миллати исломиянинг аҳволи ҳазирасин гўзал суратда тасвир этган “миллий шеърлари”ни миллат хотирасида абадан қолдирмак орзусида аксарларини мусоадаи миллатпарвароналари ила бу рисола тартиб ўлунди”, деган изоҳи бор. Баёз 1914 (1332) йилда Тошкентда Ильин босмаҳонасида чоп этилган. Тўплам анъанавий басмаладан бошланади, идора номидан ҳамд ва наът келтирилади. Сўнг Васлий, Сўфизода, Авлоний, Хислат, Тавалло, Ажзий, Холид Саид, Мискин, Ҳамза, Мирмулла, Хаёлий, Ахтарий, Афандихон, Лайлихоним каби ижодкорларнинг таҳририятга йўллаган табриклари ва миллий мавзудаги ғазал, мухаммас, мусаддаслари берилади, хотима билан якун топади. Баёз “Садои Туркистон” саҳифаларида эълон қилинган материаллар асосида, баёз шаклида тартибланган бўлиб, тараққийпарвар жадидларнинг миллатни янгилаш, маърифатли қилиш ғояларини акс эттириши билан янги ўзбек шеъриятига йўл очган. Ҳатто Васлий, Хислат, Мискин каби

маърифатпарварлар ҳам жараённи имкон қадар баҳолашга интиланган ва миллий уйғониш ҳаракатларига тарафдор бўлганлиги англашилади.

Сўфизоданинг “Ўқунглар, оналар” мусаддаси, Авлонийнинг “Биз нелар қиламиз?”, “Икки садо”, “Жарида муҳибларина”, “Шоир ила тўти”, “Ифбатли инсонлар”, “Гапурманглар”, “Садойи булбул”, “Ғалат”, Ҳамзанинг “Аҳволимиз”, “Жаҳлда қолганлармиз” каби шеърларида тараққийпарварлик даври шеърятига хос шикоят, ҳасби ҳол, миллат ахлоқи масалалари акс этган. “Гапурманглар” шеърда шеърятни янгилаш масалалари қаламга олинган:

Сизга арзим будур, эй шоирон, ишқия назм этманг,
Қалам қош, зулфи сунбул, сарви қоматдан гапурманглар.
Келинг эмди ёзайлик, сўзлашайлик камчиликлардан [7, б.24].

Парчадан неча асрлик тасвир усули, анъанавий ишқ мавзуси, ёр васфи билан янги адабиётни оёққа қўйиш мумкин эмаслиги англашилади. Буни мумтоз адабиёт қоидаларини рад этиш, ўтмишни инкор этиш тарзида тушунмаслик керак, албатта. Муаллиф бу ўринда адабиётнинг вазифаси энди ўзгарганлиги, ижтимоий дард интим лирика имкониятларидан илгарилаб кетганлигини уқтиради. Тўплам шаклан девон адабиётини такрорлайди: аввал басмала, ҳамд ва наът, сўнг бошқа материалларга ўрин берилади. Аммо мавзуни янгилаш талаби қўйилади. Бунда ўзбек шеърятини ичдан янгилана борганини, мумтоз адабиёт усткурма вазифасини бажарганини тушуниш мумкин. Жадид адабиёти тадқиқотчилари давр шеърятини қардош халқлар адабиёти, рус таржима адабиёти, умуман, ташқи омиллар таъсирида, янгиланди деган хулосаларни яхши кўради. Аммо тизимли таҳлиллар кўрсатадики, ўзбек шеърятининг янгилашида ичка омиллар бирламчи таъсирга эга, Фитрат ва Чўлпонларнинг Темур ва Навоий сиймосини тирилтиришга интиланликларидан муайян қонуният мавжуд.

“Ўзбек ёш шоирлари” тўпламига янги ўзбек шеърятининг қалдирғочи дея қарасак, у кўп жиҳатдан Баҳромбек Давлатшоев тартиб берган “Миллий ашъори Таржимон”, Мунавварқори тартиблаган “Миллий шеърлар мажмуаси ёхуд адаби дин” ва “Сабзозор”, Хожи Муин нашрга таёрлаган “Янги адабиёт” баёзлари тўпламларнинг давоми эди. “Ўзбек ёш шоирлари” басмала, анъанавий ҳамд ва наът билан бошланмаса-да, Ўзбек билим ҳайъати номидан берилган сўзбошида миллий шеърятни яратиш, унинг миллат юксалишига йўналтирилиши масаласи қўйиладик, тўла маънода Б.Давлатшоев, Мунавварқори Абдурашидхонов томонидан ёзилган сўзбошиларга пайровлик қилади: “Адабиёт бу элнинг юксалишин кўрсататурғон бир қуролдир... ўз элимиздан етишкан ёш ўзбек шоирларининг юракларидан чиқориб айтилган шеърларидан бир қанчасин тўплаб элимизнинг қаршуларинга қўйдик. Албатта, бундан бизнинг тутқон тилагимиз: “Шул адабиётдан элимиз пойдалансун-да ўзларининг юксалиш юлдузларин шунда ёзилғон адабиёт орқали топсун” деган бир умидгина бўлгусудур” [8, б.2]. Бундан уч муҳим хулосага келамиз: миллат юксалиши адабиётга боғлиқ; бунда ёш миллат шоирларига суяниш керак; эл “юксалиш юлдузи” – йўлчи юлдузини фақат миллий адабиёт орқали топиши мумкин. Жадидлар миллий адабиёт деганда мумтоз адабиёт ҳимоясини ҳам назарда тутган эдилар. Умуман, темурийлар даври адабиёти, Темур ва Навоий сиймоси – Миллий Ватан, Миллий шеър, Миллийят тушунчаларининг таянч нуқтаси бўлиши керак эди. Фитрат “Юрт қайғуси” шеърлар туркумида, драмаларида Темур образини қайта яратган бўлса, илмий ва публицистик асарларида Навоий сиймосига қайта-қайта мурожаат қилди.

Мавзуга дахлдор тадқиқотларда жадид адабиётига адабий йўналиш, адабий оқим сифатида қараш кузатилади [9, б.14; 10, б.15]. Шуниси маълумки, у бевосита Европадаги турли сиёсий ўзгаришлар таъсирида юзага келмади, мумтоз адабиётга боғланган маърифатпарварлик адабиёти, шундай кайфиятдаги татар, турк, озар, бошқирд матбуоти ва адабиёти таъсирида шаклланди. Айни жиҳатига кўра жадидчилик ўз илдизларига эга эди. Адабиётшунос Ҳ.Болтабоев жадидчиликнинг маънавий илдизларини қуйидагича санаб ўтади:

1) жадидчилик ўзининг дастлабки босқичида ижтимоий-сиёсий, маънавий-ҳуқуқий асосларини Амир Темур тузган марказлашган давлат тизимида кўрди. Шунинг учун ҳам ҳатто

1910-йиллар жадид драматургиясида Амир Темур сиймосини тирилтиришга интилиш (Темур номи Фитратнинг 30 дан ортиқ илмий, публицистик асарларида тилга олинад) кучайди;

2) жадид маданияти маънавий ҳаётда темурийлар даври адабиётининг чўққиси саналган Алишер Навоий ижодини ўзига намуна билиб, ўзига сингдириш орқали янги адабиётни юксалтиришга йўл топди. Шунинг учун ҳам “Чигатой гурунги” в.б. маданий-илмий муассасаларда дастлаб Навоий даври адабиёти, тили, илми ҳамда маданиятини ўрганишга чақирик сезилади;

3) халқнинг шонли тарихи, маданиятини жаҳонга танитишни; тараққий этган миллатлар сафида ўзини кўришни истади, бунинг учун:

а) истиқлол ғоясини илк бор кун тартибига чиқардилар;

б) конституцион монархия тарафдори бўлдилар, Туркистон тарихида ўз Низоми, дастурига эга бўлган сиёсий партиялар тузилди;

в) мусулмон Ренесансига таяниб, динни ислоҳ қилишни кўзлади;

г) маънавий ҳаётда тасаввуфни, айниқса, нақшбандийлик тариқатини камолот йўли деб таниди; Бедил, А.Дониш фалсафий қарашларидан фойдаланди;

д) янгича ўқита оладиган мураббийлар етиштириш, миллий дарслик ва ўқув қўлланмалар яратишга уринди;

е) театр, матбуот, матбаа, кутубхоналар ташкил этиш: француз, рус, турк маданий ўчоқлари билан боғланишга интилди;

ж) тил сиёсатини йўлга қўймоқчи бўлди;

з) жаҳон адабиётининг сара намуналарини ўқиб-ўзлаштиришга чақирди;

и) миллий кадрлар масаласини кўтарди [11, б.68-70].

Бу вазифаларни янгиланган шеърият драматургия ва насрдан ҳам кўра кўпроқ адо этди. Гарчи бир гуруҳ олимлар бу даврда наср етакчи мавқеда турган деса, бошқа бир гуруҳ олимлар шеъриятни шундай баҳолайди [9; 12; 13; 14]. С.Мирзаев ёзади: “Янги ўзбек адабиёти тарихининг бу босқичида шеърият етакчи ўринни эгаллаб келди. Бу ҳол шеъриятнинг мумтоз адабиётда етакчи бўлганлиги анъанасининг янги ўзбек адабиётида ҳам давом этиши натижасида содир бўлди” [9, б.17]. Бу ўринда ҳам шеъриятнинг анъанавий етакчилик мавқеи, ҳам шеъриятдаги анъанавийликнинг устувор бўлганлиги англашилади. Шунингдек, “Жадид адабиётининг етакчи соҳаси шеъриятдир. Ўзбек мумтоз шеъриятдан ҳам вазн, ҳам тил ва услуб, ҳам ғоявий жиҳатдан кескин фарқ қилган жадид шеърияти XX аср ўзбек адабиётининг янги йўналишда равнақ топишига тамал тошини қўйди”, тарзидаги муолоҳаза давр шеъриятига хос қоришиқликни, яъни анъана ва аслик масалалари бирдек тадқиқ қилиниши кераклигини уқтиради [12, б.18]. Жадид шеърияти тадқиқотчиси Н.Афоқова: “Аммо эскилик ва янгилик айнан жадид адиблари ижодида – шеъриятда рўбарў келди”, дея ёзар экан, буни вазн, шакл, қофия нуктаи назаридан асослайди [15, б.7-8]. Шу ўринда янги шеърий шаклларнинг пайдо бўлишида Европа адабиёти таъсирини ҳам айтиб ўтиш зарурати туғиладики, Шарқ ва Ғарб анъаналарини бирлаштириш ҳаракатлари кузатилади.

Фитрат 1918 йил “Чигатой гурунги”ни ташкил этар экан, бу тузилма 1921 йилгача ошқора фаолият юритган бўлса, ўз олдига қўйган муҳим масалалардан бири – миллий адабиёт ва миллий ғурур тимсоли бўлган Навоий даҳосини тиклаш эди. “Гурунг” фаолияти тақиқлангандан сўнг ҳам зиёлилар 1921-1926 йилларда ташкилот Низомномаси бўйича яширин тарзда ишлашда давом этди. Навоий асарлари қўлёзмаларини излаб топиш, нашрга тайёрлаш, тил хусусиятларини ўрганиш, ўзбек адабиёти мавқеини Навоий давридагидек даражага олиб чиқиш мақсади қўйилди.

Алишер Навоий таваллудининг 500 йиллиги муносабати билан Вадуд Маҳмуд “Маориф ва ўқитғувчи” журнали 1925 йил 3-сонида “Алишер Навоий” мақоласини эълон қилди. В.Маҳмуд Навоийни “турк адабиётининг отаси” дея алқар экан, шоир таржимаи ҳоли, фаолияти, шахсияти ҳақида фикр юритар экан, ўз даври учун энг муҳим хулосани чиқаради: “Навоийнинг асли муҳим шахсияти на мутасаввуфлиги, на шоирлиги, на тарих ёзғонидир. Унинг мумтозлиги шундай қайнагон ва юзларча йилдан бери сингиб кетган форсликнинг марказида турклар муассасаларини куришидир. Навоийнинг форсга ва форс маданиятига бир

душманлиғи йўқдир, у тўғридан-тўғри миллатчи ва туркликни севатурғон бир шахсиятдир” [16, б.17]. Муаллифнинг “Ер юзи” журнали 1925 йил 3-сонида босилган “Навоий учун” (Навоий туғилғониға 500 йил тўлиши муносаби билан) хабарномасидан ўқиймиз: “Навоийни танимағон бир ўзбек бўлмаса керак. Эскиларимиз ва эски мактабларимиз ғазаллари билан, янгиларимиз ва янги мактабларимиз суратлари ва шахсияти билан танишдирлар... Навоий турк тилини тиргизган ва чиғатой адабиёти деган бир адабий мактабнинг бу кунгача яшамоғиға сабаб бўлғон бир кишидир”. Бу кичик хабарномада муаллиф усталик билан янги мактаб болалари Навоийнинг сурати ва оғзаки маълумотлар орқали қисман шахсияти ҳақидагина билишларини, бевосита асарлари мутолаасидан узилиб кетганини танқид қилади.

Мунаққид Вадуд Махмуд “Инқилоб” журналининг 1924 йил 11-12 сонида босилган “Турк шоири – Ажзий” сарлавҳали мақоласида аруз вазни масаласиға тўхталар экан, вазн ва ритмда, яъни шаклда маърифатпарварлик адабиёти кимларға эргашгани ҳамда бунинг сабабларини шарҳлайди: “Ўзбек адабиётининг анча эски бир тарихи бордир. Бу тарихда Навоий даври, Умархон даври каби гуллаган тарихий даврлар ҳам бордир... Узун тартибсизликлар орқасида бузулган, биткан ўлкамизнинг оқибат ўлдургувчи истибдод идораси остида ижтимоий ва иқтисодий ҳаётимиздаги пастланиш адабиёт тарихимизда очик сезилади. Ҳеч бир даврда шу кунда бўлғони каби адабий пастлик кўринмагандир, десак янглишмаймиз... Турк тилида табиий назм шакли ҳижо вазнларидир. Аруз вазнининг «оҳангдор» ва «сомеънавоз» бўлиши туркларнинг-да уни қабул қилишлариға бир сабаб бўлғондир. Фақат аруз вазни ила ёзилғон назм ва шеърларда туркчанинг «талаффуз оҳангини» риоя этганлари оз учрайди. Иккинчи сабаб эса туркларнинг Эрон маданияти таъсири остида бўлишларидир. Ҳижо вазни аввалдан бери ора-сира тузук шоирлар етишдиргандир ва ҳалигача халқ вазни бўлуб халқ ашулаларида ишлатилиб келинмақдир. Аруз вазни эса «юксак адабиёт» учун ишлатилгандир ва шунинг учунда умумий адабий вазн ўлароқ қабул қилинғондир... Бири Шарқ турклари ёки чиғатой шевадирким, бизда асосий шева шудир ва Навоийлар, Бобирлар, Фазлийлар шу шева билан ёзғондирлар. Бошқаси Ғарб турклари ёки Туркия шевадирким, бу машҳур лирик шоир Фузулий орқали бизда тарқалғондир. Кўб шоирлар бунинг орқасидан борғонлар. Бу икки шеванинг биринчиси ўзимизники бўлғони эътибори билан, иккинчиси суйилуб ўқилғонидан бизга ёт эмасдир... Бизда Уйғониш даврига кирган кўб шоирларнинг ишқий асарларининг майдонга қўйилмағони у вақтнинг умумий руҳининг таъсири биландир. Кўб шоирларимиз «жадид» бўлиш ила эски шеърларини йиртиб, ёндируб ташлағондирлар. Ҳолбуки, бу асарларда ҳақиқатан санъат эътибори ила қийматли нарсалар кўб бўлғондир... Бизнинг шоир эски шеърнинг шаклий жиҳатларини, ифода тарзини айнан қабул қилиб, ичига эскига тамомила қаршу бўлғон ўз руҳини, янги руҳни киргизгандир. Ажзий шевада Фузулий йўлини туткан шоирлардандир. Бу шоиримиз ҳам ошиқдир. Фақат бунинг ишқи у на тасаввуф ишқидир, на реалист шоирларнинг зоҳирий ишқидир. Шоиримиз ошиқдир, маъшук эса халқдир, миллатдир. Миллати ва халқиға муҳаббати унинг ишқидир” [16, б.34-42]. Бундай катта кўчирма берганимизға сабаб, унда янгиланаётган давр адабиётининг жуда кўп жиҳатлари очиб берилган:

- ўзбек адабиёти ўз тарихий ўтмишиға эға ва унинг энг гуллаган даври Навоий номи билан боғлиқ;

- истибдод сабаб адабиёт шу қадар пастлашдики, ҳеч бир даврда бу қадар заифлашув кузатилмаган; уни юксалтиришда Навоий ижодиётиға мезон сифатида қараш зарур;

- туркий тилларда табиий назм шакли бўғинлар, яъни уларнинг сифати ва сонига кўра юзаға келади; туркий халқлар шеъриятида бўғиннинг сон ва сифат белгиси вазни юзаға келтирар экан, айни жиҳатға кўра аруздаги «оҳангдор» ва «сомеънавоз»лик ҳам табиий тарзда туркийлар томонидан қабул қилинган;

- арузда ижод қилган жуда оз шоирларгина аруз қолипида туриб, туркий тил «талаффуз оҳангини» сақлаб қолган;

- туркий халқларнинг Эрон маданияти таъсири остида бўлишлари кўплаб шоирларға туркий тил «талаффуз оҳанги»ни сақлаб қолишға халақит берган;

- бизда аввалдан ҳижо, яъни бармоқ вазнида яхшигина ижод қилувчи шоирлар етишиб чиққан, аммо улар жуда озчилик эди;

- фольклор намуналари, хусусан, халқ ашулалари бугунга қадар ҳижо, яъни бармоқ вазнида яратилади ва ижро этилади;

- аруз «юксак адабиёт» учун хизмат қилувчи вазн дея қаралган, қўлланилган, умумий адабий вазн сифатида қабул қилинган;

- ўзбек шоирлари икки шевада ижод қилади; бири – Шарқ турклари ёки чигатой шеваси, Навоийлар, Бобирлар, Фазлийлар шу шева билан ёзган; иккинчиси – Ғарб турклари ёки Туркия шеваси бўлиб, Фузулий ижоди орқали ўлкада тарқалган;

- Миллий Уйғониш даврига келиб кўп шоирлар ислохотчилик руҳи таъсирида мумтоз лириканинг жавҳари бўлган ишқ мавзусидан воз кечди, ўзларини «жадид» санаб, айна мавзудаги шеърларини ёндириб ташлади; ҳолбуки, бу асарлар санъат эътибори билан қийматли эди;

- “қадим” ва жадид, эски ва янги ўртасида қолган ўтиш даври шоирлари мумтоз адабиётдан бир йўла воз кечишдек хато йўлни тутди; янги адабиётни илдизларидан узган ҳолда яратиб бўлмайди;

- янгилашни аввалида эски шеърини шакллари, эски ифода тарзини қабул қилиш зарур, моҳиятда бўлса янги руҳ акс этсин;

- шоирлар янги дунёда ҳам ошиқдир, фақат маъшуқ энди миллатдир.

Давр танқидчилиги умумий манзарасига эътибор қилинса, бундай соғлом қараш, адабий жараённи тўла тасаввур қилиш Фитрат ва Вадуд Маҳмуд фаолиятидагина изчил кузатилади. Аммо бу соғлом назар рус ҳукумати ва улар таъсиридаги маҳаллий зиёлилар томонидан рад этилди.

Вадуд Маҳмуднинг Навоийга “тўғридан-тўғри миллатчи ва туркликни севатурғон бир шахсиятдир” дея қараши, миллий ғурурига, миллий адабиётига эга авлодларни етиштириш истаги сабаб ҳам у 1927 йил 4-5 октябр кунлари Самарқандда ўтказилган қурултойда ҳайдаб чиқарилди.

Фитрат Навоий меросини тиклаш борасида жадидлар ўртасида ғоявий етакчи эди. “Маориф ва ўқитғувчи” журналининг 1925 йил 12-сонида чоп этилган “Навоийнинг форсий шоирлиги ҳам унинг форсий девони тўғрисида” мақоласида Фитрат биринчилардан бўлиб Навоийнинг форсий адабиётнинг йирик вакили эканлигини чуқур илмий таҳлил қилиб беради. Мақолада “Мундан уч-тўрт ой бурун адабий текширишлар учун Самарқанддан Бухорога келган Вадуд Маҳмудийнинг ахтаришлари натижасида ўртоқ Мусо Саиджоновиқнинг хусусий кутубхонасида Навоийнинг форсийча девони борлиғи онглашилди”, хабари берилади. Фитрат мазкур девоннинг икки нусхасини қиёслайди. Иккинчи нусха Бухоро амирлиги қозикалони Муҳаммад Шариф Садрнинг бобосидан мерос жуда бой кутубхонасидан топилган бўлиб, Саиджоновиқ кутубхонасидаги “Девони Фоний”нинг худди ўзи эканлигини аниқлайди. Фитрат мазкур “Девонни” Навоий услуби жаҳатидан тадқиқ этиб, унинг аслида Муҳаммад Муҳсин исмли киши қаламига мансублигини кўплаб далиллар билан асослайди. “Навоийнинг форсийча ҳақиқий девонини янгидан охтариш эса яна бизнинг вазифамиз”, дея белгилайди. Гарчи “Чигатой гурунги” 1921 йилда расман ўз фаолиятини тўхтатган бўлсада, Фитрат ва унинг издошлари, маслакдошлари, хусусан, Вадуд Маҳмуд Навоий асарларини шахсий кутубхоналар, маҳаллий аҳоли хонадонларидан излаб топиш, реставрация қилиш ва тадқиқ этишда давом этган. Аммо Навоий асарлари тадқиқи, қайта нашри масалалари ярим йўлда қолиб кетди. 1926, 1927 йиллардаги ўзбек зиёлилар қурултойида зиёлиларни бўлиб ташлаш, ўзаро душманлик қайфиятини уйғотиш режаси амалга оширилдики, бу Навоий асарлари қайта нашрини жуда узоқ йилларга кечиктириб юборди.

Шундай шароитда ҳам Фитрат қайта-қайта Навоий меросига мурожаат қилди. 1926 йил чоп қилинган “Адабиёт қоидалари” қўлланмасида “Услуб” мавзусини тушунтирар экан, бир ижодкорнинг бошқалардан услуби билан ажралиб туриши ва айна пайт биргина ижодкорнинг ўзи назмий ва насрий асарларида айрича услуб кўрсатиши мумкинлиги, ижодкор услуби ва шахсияти бир-бутунликда намоён бўлишини уқтиради. Услуб тушунчасини англатишда

Навоий ва Чўлпон шеърятини қиёслайди. Зеро Навоийнинг янги ўзбек шеърятдаги таъсири эндиликда Чўлпон ижоди орқали юзага чиқаётган эди: “Навоийи услуби тизимда ҳашаматли бир оҳанг билан юради, сочимда эса оғирлашиб қоладир. Яна бироз ингичкарақ қарағанда, бир шоир услубининг асарнинг мавзуига кўра ўзгарганини ҳам кўрамыз. Навоийнинг “Лайли-Мажнун”идаги ўйнаб-қайнаган услубини унинг “Лисон ут-тайр”ида кўриб бўлмайди. Бироқ бу ўзгаришлар (яъни асарнинг шакли ё мавзуига кўра бўлган ўзгаришлар) асосий эмасдир. Навоий ҳам Чўлпоннинг услублари тизим-сочимда ё мавзуига кўра ўзгармак билан уларнинг “ўзлик”ларини (шахсиятларини) йўқотмайди. Чўлпоннинг Чўлпонлиги, Навоийнинг Навоийлиги бу шоирларнинг тизим-сочим асарларида мавзу ўзгаришига қарамасдан кўриниб туради”. Фитрат, шунингдек, Навоий, Бобурдан то Муқимий, Камийларгача бўлган шоирлардаги қуйидаги хусусиятларни санаб кўрсатади:

- эрон-ислом таъсири остида қолганди;
- эътиборни сиртдагина қурилган дабдабалар, ҳашаматларни севгувчи сарой-мадраса синфига қаратар эди;
- сарой-мадраса синфини ўқутғали ёзар эди [17, б.19].

Муаллиф бу ўринда эндиликда ижтимоий ҳаётдан, жонли тил муҳитидан узилиб кетган адабиёт ҳақида фикр юритмоқда. Зеро бу вақтга келиб адабиётнинг функцияси ўзгарган, у барча табақалар, ҳатто энг қуйи бўғинлар ичига кириб бориши ва миллий уйғонишга олиб чиқиши керак эди. Юксак адабиёт, юксак идеал омма даражасига яқинлашиши зарур эди. Аммо Навоий даҳосига даҳл қилинмаслиги, халқ онгидан қатағон қилинмаслиги, миллий гурур тимсолига айланиши керак эди.

Фитрат ўз илмий изанишларида ҳам Навоий тадқиқот ва тушунтириш йўлидан борди. Худди Навоийдек арузга доир рисола яратди. Навоий “Мезонул-авзон” рисолида ўз даври учун вазн масаласини қандай ҳал қилиб берган бўлса, Фитрат 1936 йилда нашр бўлган “Аруз ҳақида” тадқиқотида бу вазифани даври нуқтаи назаридан адо этди. Мураккаб аруз системасини чирманда усулида тушунтирди, Навоий очик қолдирган бармоқ вазни масалаларига шарҳ берди.

Янги ўзбек шеърятининг тимсоли – Чўлпон ижоди ҳам мумтоз адабиётни чуқур ўзлаштиргани билан юзага чиққан. Адабиётшунос Н.Афоқова ёзади: “Ишқий ғазалиётни янгича руҳ билан бойитганлардан бири Чўлпон бўлди... Буни Чўлпоннинг бадий тафаккур тарзи ҳамда оламни бадий идрок ва ифода этиш принциплари билан боғлиқ деб қараш лозим” [18, б.14]. Мазкур мақола доирасида Чўлпон ва Навоий мавзусига чуқур тўхталиш, шакл, мазмун, мавзу жиҳатларини изчил қиёслаш имконсиз. Бу ўринда биргина мисол билан чекланамиз. Чўлпон 1922 йилда “Уйғониш” номли илк муаллифлик китобини нашр эттирди. Шеърлий китоб беш қисмдан иборат бўлиб, “Юрт қайғуси”, “Умид ва имон”, “Чўрилар учун”, “Сезгилар”, “Севги” фаслларида ажратилган. 1923 йилда чоп этилган “Булоқлар” иккинчи шеърлар китоби ҳам “Шарқ учун”, “Сезгилар”, “Севги”, “Қора йўллар”, “Қор қўйнида” номли беш фаслдан иборат. Чўлпон “Хамса”дек муҳташам асарнинг кичик моделини бўлса-да яратишни кўзлаган, китоб мундарижасини шакллантиришда “Хамса” структурасига таянган, ўз “девон”ини шу тарзда тартиблаган. Аммо кейинги “Тонг сирлари” (1926), “Соз” (1935) китобларида бу тартиб кўринмайди. Умуман, 1926 йилдан Чўлпон ҳаётига нисбатан жуда катта хавф юзага келдики, бу ижодкорнинг эркин фикрлаши, ўз ғояларини тўла амалга оширишига имкон бермади. Аммо Чўлпон ўз даврининг Навоийси бўлиб қолди. Навоий туркий шеърятнинг соҳибқирони саналиб, ўзидан кейинги авлодларга мислсиз мактаб вазифасини ўтаган бўлса, Чўлпон янги ўзбек шеърятининг меъмори бўлди. Фитрат услуб борасида баҳс юритиб, Навоийга қиёсан Чўлпонни олар экан, ўз даврининг ягона лирик шоири бўлган Чўлпон бунга тўла ҳақли эди.

Хулоса. Умуман, миллий уйғониш адабиёти ўз қаддини мумтоз адабиёт заминидан туриб тиклади, Навоий сиймосига маёқдек интилди. Ибрат, Сўфизода, Ҳамза, Авлоний, Чўлпон мероси бунинг исботидир. Фитрат ва Вадуд Махмуд бўлса янги адабиёт остонасида Навоий меросини ўрганишга енгиб бўлмас зарурат борлигини илмий асослаб берди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Муҳаййир. Танланган шеърлар. – Тошкент: Фан, 1967.
2. Пўлотжон Домулла Қайюмов. Тазкираи Қайюмий. III китоб. – Тошкент, 1998.
3. Болтабоев Ҳ. XX аср бошлари ўзбек адабиётшунослиги ва Фитратнинг илмий мероси. Филология фанлари доктори илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. – Тошкент, 1996.
4. Миллий ашъори Таржимон. Мажмуа. Ношир ва муҳаррир: Баҳромбек Давлатшоев. – Тошкент: Вақт типографияси, 1910. Алишер Навоий номидаги давлат адабиёт музейи. Нодир қўлёзма, тошбосма ва босма асарлар. Инв №766/IV. Ўлчами 14,5x22. Муқоваси сариқ тусли қалин картондан.
5. Миллий шеърлар мажмуаси ёхуд адаби дин. Мажмуа. Мусахҳиҳ ва ношир: Хусайнхўжа бин Хонхўжа Мунавварқори бин Абдурашидхон. – Тошкент, 1912. Алишер Навоий номидаги давлат адабиёт музейи. Нодир қўлёзма, тошбосма ва босма асарлар. Инв №453/II. Ўлчами 17x25,5. Муқоваси жимжимадор рангдаги қалин картондан.
6. Алишер Навоий номидаги давлат адабиёт музейида сақланаётган тошбосма асарлар каталоги [Матн]. С.Ҳасанов, Ш.Ҳасанова, Ж.Жўраев [ва бошқ.]. – Тошкент: Фан, 2020.
7. Сабзазор. Баёз. Тўпловчи ва нашрга тайёрловчи: Мунавварқори. – Тошкент: Ильин босмаҳонаси, 1914. ЎЗР ФА Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти. Шарқ қўлёзмалари хазинаси, асосий фонд, тошбосма. Инв №12891. Ўлчами 21x13,5. Матн ўлчами 11x18. Муқоваси оч яшил тусли картондан.
8. Ўзбек ёш шоирлари. Шеърлар тўплами. – Тошкент: Туркистон давлат нашриёти, 1922.
9. Mirzayev S. XX asr o'zbek adabiyoti. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005..
10. Куронов Д. Чўлпон насри поэтикаси. – Тошкент: Шарқ, 2004.
11. Болтабоев Ҳ. Фитрат ва жадидчилик. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007.
12. Каримов Н. ва б. XX аср ўзбек адабиёти тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи, 1999.
13. Йўлдошев Қ. Ёниқ сўз. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2006.
14. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Navoiy universiteti, 2018.
15. Афоқова Н. Жадид шеърляти поэтикаси. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси “Фан” нашриёти, 2005.
16. Маҳмуд Вадуд. Танланган асарлар. – Тошкент: Маънавият, 2007.
17. Фитрат А. Танланган асарлар. – Тошкент: Маънавият, 2009.
18. Афоқова Н. Жадид ғазалиёти. – Тошкент: Фан, 2005.

МАРКАЗИЙ ОСИЁ РЕНЕССАНСИ ЖУРНАЛИ

ЖИЛД 2, СОН 2

ЖУРНАЛ РЕНЕССАНСА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

ТОМ 2, НОМЕР 2

JOURNAL OF CENTRAL ASIAN RENAISSANCE

VOLUME 2, ISSUE 2

УШБУ ЖУРНАЛ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ ВАЗИРЛИГИ ТОМОНИДАН
МОЛИЯЛАШТИРИЛГАН А-ОТ-2021-11-СОНЛИ "ЎЗБЕК ХАЛҚИ ДИНИЙ ВА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРИ КОМПЛЕКСИНИНГ
ЭЛЕКТРОН-ТРАНСДИСЦИПЛИНАР ПЛАТФОРМАСИНИ ЯРАТИШ" НОМЛИ ИННОВАЦИОН ЛОЙИХА ДОИРАСИДА НАШРГА
ТАЙЁРЛАНГАН.

THIS JOURNAL PREPARED FOR PUBLICATION AS PART OF THE INNOVATIVE SCIENTIFIC PROJECT NO. A-OT-2021-11
"CREATION OF AN ELECTRONIC TRANSDISCIPLINARY PLATFORM FOR THE COMPLEX OF RELIGIOUS AND NATIONAL VALUES
OF THE UZBEK PEOPLE", FUNDED BY THE MINISTRY OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN.

ДАННЫЙ ЖУРНАЛ ПОДГОТОВЛЕН К ИЗДАНИЮ В РАМКАХ ИННОВАЦИОННОГО НАУЧНОГО ПРОЕКТА № А-ОТ-2021-11
"СОЗДАНИЕ ЭЛЕКТРОННО-ТРАНСДИСЦИПЛИНАРНОЙ ПЛАТФОРМЫ КОМПЛЕКСА РЕЛИГИОЗНЫХ И НАЦИОНАЛЬНЫХ
ЦЕННОСТЕЙ УЗБЕКСКОГО НАРОДА", ПРОФИНАНСИРОВАННОГО МИНИСТЕРСТВОМ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,

Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000